

RALUCA-NICOLETA PLIAN*

SECVENȚE DIN ACTIVITATEA SPITALELOR RUSEȘTI PREZENTE ÎN ORAȘUL IAȘI ÎN PERIOADA RĂZBOIULUI DE INDEPENDENȚĂ

Introducere

Una dintre stipulațiile articolului XIX¹ al Convenției speciale încheiate pe 4/16 aprilie 1877 se referea la spațiile unde aveau să fie îngrijiți bolnavii și răniții armatei ruse. Astfel, se prevedea că aceștia vor fi tratați în așezăminte sanitare organizate în acest scop pe linia de comunicație și de etapă, în locuri stabilite de comandantul șef rus, însă nu în centrul orașelor, excepție făcând spitalele. Rolul autorităților române era acela de a ajuta la stabilirea lor și la închirierea clădirilor necesare, după cum aflăm din lucrarea lui Titus Frideric Mayer² ce analizează serviciul sanitar rus. Din păcate, lipsesc de aici informații relevante cu privire la locul unde au fost ridicate sau în ce spații au funcționat aceste așezăminte, la relația dintre conducerea acestora și autoritățile române, la colaborarea cu societatea românească civilă³. În condițiile în care subiectul nu a mai fost analizat în istoriografia românească⁴, vom încerca în rândurile de mai jos să completăm, pe baza documentelor arhivistice și a presei locale, aceste informații. În textul de față ne propunem să oferim o imagine de ansamblu asupra modului în care s-a realizat comunicarea la nivel național și local dintre autoritățile militare sanitare ruse și autoritățile române, concentrându-ne în special asupra raporturilor cu autoritățile ieșene. Iașul, unul dintre primele orașe din țară unde a intrat armata rusă⁵, a fost și unul dintre orașele prin

* Drd., Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași; e-mail: plian.raluca@gmail.com.

¹ *DIR*, vol. II, *1 ianuarie 1877 – 9 mai 1877*, București, Editura Academiei RPR, 1952, doc. 191, p. 117.

² Titus Frideric Mayer, *Serviciul sanitar în campania din 1877-78*, București, Institutul de Arte Grafice „Universale”, s.a.

³ Găsim în schimb referiri privitoare la modul în care s-au pus în aplicare prevederile Convenției din 4/16 aprilie 1877, precum și o parte din corespondența dintre autoritățile ruse și cele ieșene în diverse dosare din fondul Primăriei orașului Iași din anii 1877-1878, aflate la ANI, și anume: dosar nr. 112/1877, „Spitalul ce se va construi pe platoul Copoului de Societatea Crucii din Rusia pentru bolnavii militari ruși”; dosar nr. 104/1877, „Quartiruirea oștenilor Armatei Imperiale rusești pe la casele din urbia Iassy”; în special dosar nr. 143/1877, vol. I, „Rechizițiunea caselor necesare pentru spitalele armatei Române”. Printre dosarele care ar fi putut ajuta la creionarea unei imagini mai amănunțite se mai numără dosarul nr. 156, „Pentru lucrările înquartiruirilor trupelor armatei ruse”, care însă lipsește, și dosarul nr. 76/1879, care se află în curs de restaurare.

⁴ În 1892 a fost publicat, în nr. al 50-lea din „Cercul publicațiilor militare”, raportul ex-medicului inspector general V. Kosloff cu privire la serviciul sanitar rus, însă din punctul de vedere al morbidității și al mortalității.

⁵ Trupele ruse au intrat în România la data de 11/23 aprilie 1877, prin trei puncte: Bestimac (județul Cahul), față în față cu orașul Leova pe Prut, Tabacu (județul Bolgrad) și Ungheni, capătul liniei ferate Iași – Ungheni, în orașul Iași și Bestimac pătrunzând deja avangarda („Curierul de Iassy”, anul X, 13 aprilie 1877, nr. 39, p. 2).

care s-a făcut evacuarea ostașilor ruși și turci răniți pe front, fiind astfel unul dintre orașele tranzitate de armata imperială rusă pe toată perioada desfășurării războiului.

Primele spitale de divizie rusă au pătruns pe teritoriul românesc în luna aprilie, moment când împreună cu corpurile XIII și XIV au trecut granița și patru lazarete, numărul lor crescând pe parcursul anului 1877 la 23⁶. Conform regulamentului serviciului sanitar al Imperiului Țarist din 1869, în caz de război armata rusă avea la dispoziție 84 de spitale temporare a câte 630 de paturi; dintre acestea au intrat în acțiune 50 de spitale: 17 spitale nu au trecut granițele Imperiului Rus, 12 au intrat în România, 15 în Bulgaria și Rumelia, iar mai apoi încă 12 în România și Bulgaria⁷.

Primele spitale care s-au stabilit în România au fost: la Iași, spitalul nr. 45, în luna aprilie 1877, și spitalul din Bacău; acestea au fost urmate în luna mai de alte spitale: nr. 51 la Galați, nr. 54 lângă București, la Pantelimon, și nr. 65 la Bârlad. Odată cu trecerea Dunării în luna iunie, s-au mai deschis încă trei spitale temporare în România: spitalul nr. 53 la Piatra Neamț, nr. 55 la Pitești și nr. 56 lângă Alexandria, la Mavrodeni. În următoarele trei luni au mai fost deschise încă șase spitale: în luna iulie, unul temporar la Zimnicea, nr. 63; în aceeași lună, spitalul nr. 56 a fost mutat în Bulgaria; în luna august, alte trei, unul la Frățești – nr. 46 și două la Zimnicea – nr. 47 și nr. 57; iar în septembrie, două spitale, unul la Șistov – nr. 66 și unul la Iași – nr. 70⁸.

Singurul spital, dintre cele 39, care nu și-a schimbat locația a fost spitalul nr. 45 din Iași, celelalte mutându-se chiar și de cinci-șase ori. Spitalele au fost împărțite în secții care funcționau în diferite puncte din România. În unele locuri era folosită câte o singură secție din întreg spitalul, iar la nevoie erau deschise și celelalte secții. În localitățile unde trebuiau tratați un număr mare de bolnavi au funcționat simultan mai multe spitale: la Iași au activat 2⁹, în timp ce la Adrianopol au lucrat 3-4 spitale. Transportul lor în România se realiza pe calea ferată până la Iași sau Frățești, iar de aici erau trimise mai departe cu trenul propriu sau cu transporturi de intenție. Ceea ce le lipsea spitalelor rusești erau adăposturile, deoarece nu aduceau cu ele și mijloace de adăpost transportabil, iar spațiul oferit în trenurile de război era insuficient¹⁰.

Comisia de evacuare a bolnavilor din Iași

În momentul intrării armatei ruse pe teritoriul României nu era nimic decis cu privire la modul în care avea să se desfășoare evacuarea răniților – existau doar proiecte, au fost date sfaturi și s-au făcut oferte, fără niciun rezultat. Primul tren sanitar care a dus bolnavi în Rusia a fost trenul sanitar nr. 1 al Împărătesei Maria Alexandrovna, care a efectuat întâiul transport în 25 mai/6 iunie 1877. Odată ce armata rusă s-a apropiat de Dunăre, problema evacuării bolnavilor a devenit urgentă. În consecință, a fost convocată o Comisie de evacuare, al cărei președinte a fost generalul Kataly, inspectorul medical de campanie. Din această comisie mai făcea parte inspectorul spitalelor de campanie, însărcinatul Crucii Roșii și alți membri. La prima întrunire a Comisiei s-a decis adaptarea vagoanelor de marfă românești, în număr de 200, pentru transportul a câte opt persoane culcate; întrebuintarea vagoanelor de clasa a III-a pentru câte 20 de oameni

⁶ Titus Frideric Mayer, *op. cit.*, p. 97.

⁷ *Ibidem*, p. 105.

⁸ *Ibidem*, p. 105-107.

⁹ În documentele consultate se regăsesc adrese trimise de autoritățile mai multor spitale ruse nr. 45, nr. 47, nr. 70, nr. 71 și nr. 81.

¹⁰ Titus Frideric Mayer, *op. cit.*, p. 106-107.

șezând; rearanjarea vagoanelor de marfă și de persoane care să alcătuiască trenuri cu câte 30 de vagoane. În afară de acestea s-a mai decis ca personalul Comisiei să fie format din: un funcționar din partea inspectorului spitalelor de campanie, unul însărcinat din partea Crucii Roșii, trei medici, zece frați de caritate, patru surori de caritate, patru subchirurși, 25 de servitori pentru spital și trei angajați de la căile ferate. Totodată, s-a hotărât înființarea a trei Comisii de evacuare la Iași, Buzău și Pitești, însă cele de la Buzău și de la Pitești s-au dovedit inutile, deoarece în locul lor s-au constituit comisii la Slatina, Brăila și București, cea din Slatina funcționând doar o zi, pentru că în 26 mai/7 iunie a fost desființată și s-a creat o filială a celei din capitală la Frățești. Chiar dacă au fost create aceste comisii, le lipseau indicațiile precise pentru a funcționa în mod eficient. Ele au fost repartizate spitalelor nr. 45 din Iași, nr. 52 din Brăila și nr. 54 din București. Abia la finalul lunii mai au fost date instrucțiuni clare pentru organizarea evacuărilor: au fost organizate trenuri sanitare dotate cu personal specializat și au fost create puncte de evacuare și de etapă¹¹. Ex-medicul inspector V. Kosloff, în darea de seamă asupra serviciului sanitar rus, recunoștea că lipsa unui serviciu de evacuare eficient și a mijloacelor de transport neadecvate au reprezentat un factor al aglomerării din spitale, infirmerii și ambulante¹².

Punctul de evacuare cel mai important se afla la Iași. Comisia de aici a funcționat regulat începând cu 15/27 iulie și era în permanență înștiințată de numărul de paturi goale din spitale în drumul spre Rusia, ea ocupându-se și de reglementarea transportului¹³. Numărul mare de bolnavi în tranzit a dus la aglomerarea orașului și la creșterea posibilității de răspândire a epidemiilor în oraș, motiv pentru care autoritățile ieșene au luat diferite măsuri de prevenție.

Transportul răniților s-a orientat aproape de la sine spre stația din Frățești; întrucât aici nu se afla niciun spital sau vreun adăpost, pacienții au fost urcați în trenuri și trimiși către Iași. Spitalul nr. 46 destinat pentru Frățești a ajuns la locul stabilit abia în luna iulie și a funcționat în magazia gării în carturi de spital, de trupă și de ofițeri. La început, bolnavii erau aduși la Iași cu trenurile care se întorceau de la sud de Dunăre. Abia la finalul lunii iulie, Comisia a reușit să obțină magazia gării, loc unde au fost adăpostiți temporar bolnavii și care a devenit baracă de evacuare¹⁴. După trecerea Balcanilor de către armata rusă, direcția evacuării bolnavilor s-a schimbat, iar Iașul și-a pierdut din importanță. Din aprilie 1878, a început evacuarea pe Dunăre până în Galați – Bender, creându-se în același timp și o Comisie la San Stefano, care s-a ocupat de transportul bolnavilor în porturile rusești prin Marea Neagră cu vapoare închiriate. O altă schimbare care a avut loc a fost mutarea Comisiei din Iași la Bender și crearea uneia noi la Brăila – Reni¹⁵.

În punctul de evacuare aflat la Iași au sosit în total 101 896 de oameni, dintre care 28 081 răniți și restul bolnavi de malarie, tifos etc. Transportul acestora s-a realizat cu cele 11 trenuri sanitare ce au circulat în România, pe o lungime de 549 km de cale ferată, realizând 210 curse; cu cele 6 trenuri sanitare comandate în Viena, ce au transportat răniți din martie 1878 și până în februarie 1879; cu cele 74 de trenuri militare, ce au funcționat începând din iulie 1877 și până în februarie 1878. Din spitalele din Iași au fost evacuate

¹¹ *Ibidem*, p. 131-133.

¹² V. Kosloff, ex-medic inspector general, extras de S., *Dare de seamă asupra serviciului sanitar rus pe timpul resbelului 1877-78*, în „Cercul publicațiilor militare. A 50-a publicațiune”, București, Tipografia și Fonderia de Litere Dor P. Cucu, 1892, p. 10.

¹³ Titus Frideric Mayer, *op. cit.*, p. 132.

¹⁴ *Ibidem*, p. 133-134.

¹⁵ *Ibidem*, p. 134.

7 302 persoane, astfel numărul total al celor ce au ajuns în Iași ridicându-se la 109 198. În interiorul Imperiului Țarist au fost evacuați prin intermediul Comisiei formate la Kiev, s-au primit din Iași și Bender 40 349 de bolnavi în perioada decembrie 1877 – februarie 1879, și prin Comisia de la Harkov înființată în martie 1879, unde au fost primiți 34 865. Din cei 75 214 bolnavi ajunși la cele două Comisii au plecat mai departe 66 078, restul rămânând pe loc. Din San Stefano au fost evacuați în Rusia prin porturile Mării Negre (în Odessa, Nikolaiev, Sevastopol și Feodosia) 801 507 bolnavi. Din Iași, în perioada iunie-octombrie au plecat spre Rusia 99 de trenuri sanitare și 31 de trenuri cu vagoane pentru transportul personal, care au dus 48 846 de persoane. Tot pentru evacuarea în Rusia au mai fost utilizate: 18 trenuri sanitare ale administrației militare ruse, 14 trenuri mixte și alte 57 tipuri de trenuri. Comparând numărul bolnavilor și al răniților ce au fost evacuați, la care se adaugă și numărul celor ce au decedat în timpul evacuărilor ce au avut loc prin punctele Iași, Bender și San Stefano (208 902 persoane) și al celor care au fost transportați (505 404 persoane), Frederik T. Meyer concluzionează faptul că fiecare pacient a fost mutat de aproximativ 2-4 ori dintr-un spital sau lazaret în altul¹⁶.

Spitalele rusești din Iași

Convenția încheiată cu Imperiul Rus obliga România să dea curs solicitărilor armatei ruse, în limitele celor prevăzute în cuprinsul ei, printre acestea numărându-se și dreptul de a rechiziționa casele locuitorilor pentru a fi folosite de către administrația spitalelor rusești. Drept răspuns la adresa nr. 5306 expediată de prefectul de Buzău, ministrul de Interne, C. A. Rosetti, decidea că, în cazul în care proprietarul nu ceda casa de bunăvoie, administrația orașului putea să intervină, și să ia doar casele pentru care, în urma unui proces-verbal încheiat între părți, era stabilit un preț al chiriei corespunzător și mulțumitor pentru proprietar¹⁷. În același timp, prefectului de Prahova i s-a răspuns că, în cazul în care chiria nu era achitată, să fie eliberat un bon de rechiziție care urma să fie trecut „în cartea mare a despăgubirilor”¹⁸ datoriiilor armatei imperiale¹⁹.

Unul dintre spitalele care au funcționat în Iași pe perioada războiului a fost spitalul ridicat de Societatea Crucea Roșie rusă, destinat inițial soldaților ruși, dar în care au fost îngrijiți ulterior și prizonieri turci răniți. Prin adresa nr. 256 din 13 mai 1877, Societatea, aflată sub patronajul împăratului Rusiei Alexandru al II-lea, anunța comunei Iași hotărârea de a stabili în oraș un spital de 30 de paturi, ce vor fi aranjate în barăci amenajate în acest scop, motiv pentru care a solicitat autorizația pentru construcția sa. Locul care a fost considerat cel mai potrivit, ales de către delegatul Crucii Roșii, se afla „în partea dreaptă a șoselei Copou alături de via răposatei d-nei Manu”, având o suprafață de aproximativ 50 de stânjeni lungime și 15 stânjeni lățime. Înainte de a primi autorizația de ridicare a spitalului, inginerul orașului N. Bădărău²⁰ a mers la fața locului

¹⁶ *Ibidem*, p. 141-143.

¹⁷ *DIR*, vol. II, doc. 956, p. 484.

¹⁸ Chestiunea despăgubirilor de război a fost dezbătută după 1878, fiind mai multe discuții între partea română și cea rusă. Tratatul s-a purtat, inițial, între comisarul rus, Mihail Obolenski, și cel român, Gh. M. Ghica. Negocierile dintre cele două părți s-au finalizat la 21 aprilie 1877, când a fost semnată „Convenția pentru stingerea pretențiilor reciproce provenind din resbelul de la 1877-1878”, ai cărei semnatori au fost ministrul de Externe român, N. Kretzulescu, și ministrul de Externe al Rusiei, N. K. Giers. Pentru mai multe detalii, a se vedea Adrian-Bogdan Ceobanu, *Politică și diplomatie la sfârșitul secolului XIX. Din istoria relațiilor româno-ruse (1878-1899)*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2017.

¹⁹ *DIR*, vol. II, doc. 906, p. 459.

²⁰ Biroul Tehnic al Primăriei orașului era format din: „arhitect comunal” N. Bădărău, inginerul Alfred Boguș și Octavie Albineț, conducător clasa I (vezi Scarlat Pastia, *Dare de samă despre administrațiunea*

pentru a stabili dacă această construcție va afecta în vreun fel orașul. Astfel, în urma referatului inginerului s-a acordat autorizația stabilirii spitalului pe platoul Copou, pe partea dreaptă, fapt adus și la cunoștința paznicului de hotar²¹.

Odată cu intensificarea luptelor la sud de Dunăre creștea și numărul soldaților răniți, iar șeful spitalelor militare ruse căuta soluții pentru ridicarea de noi corturi și închirierea de spații pentru spitalele rusești, cele deja existente devenind insuficiente. În consecință, în septembrie 1877, prin adresa nr. 892, șeful spitalului nr. 74 ruga să i se pună la dispoziție câmpul de lângă cazarma Copou pentru amplasarea de corturi pentru spitale, cerând, totodată, informații în privința costului chiriei²². Răspunsul primit din partea Primăriei de coordonatorul spitalelor ruse a fost unul negativ, cu justificarea că locul respectiv era întrebuințat pentru plimbare de către cetățenii ieșeni care mergeau acolo pentru a respira aer curat; în schimb, i s-a transmis că i se putea oferi o parcelă lângă terenul pe care se afla spitalul Crucii Roșii, fără să fie percepută chirie, având în vedere că destinația era pentru o instituție umanitară²³. În aceeași lună a fost solicitată și punerea la dispoziție, în scopuri de depozitare, a casei ce se afla lângă corturile spitalului din Copou, cu chirie sau fără. În urma referatului nr. 55, din 16 septembrie 1877, înaintat de intendentul comunei, Mihail Brăescu, i s-a răspuns șefului spitalului că respectiva solicitare nu poate fi îndeplinită, deoarece casa în cauză nu aparținea comunei. În raportul înaintat se menționa că proprietarul casei era Grigore N. Sturdza, care însă nu locuia acolo, și că în vederea închirierii se recomanda o discuție direct cu acesta²⁴. Principele însă nu a fost de acord cu închirierea părții nelocuite din casă de către autoritatea rusă, ceea ce l-a determinat pe generalul A. Drenteln să apeleze la comisarul român G. Mârzescu. Acesta din urmă a transmis adresa mai departe comisarului general român pe lângă armata rusă din Iași, Nicolae Rosetti-Bălănescu, care la rândul său i-a scris despre solicitare plenipotențiarului principelui M. Sturdza, P. Mavrogheni²⁵. Problema ocupării caselor lui M. Sturdza nefiind rezolvată, comisarul N. Rosetti-Bălănescu a intervenit până și la ministrul de Externe, Mihail Kogălniceanu, pentru a obține acordul de la P. Mavrogheni sau de la principele Sturdza prin intermediul principelui Gorceakov. Kogălniceanu respingea cererea, motivând că soluționarea ei nu intra în atribuțiile Ministerului de Externe, și îi recomanda lui Rosetti-Bălănescu să se conformeze dispozițiilor Convenției²⁶. La finalul anului 1877, conducerea spitalelor ruse solicita Primăriei comunicarea adreselor unde locuiau proprietarii imobilelor care și-au închiriat casele în folosul spitalului. Printre proprietarii a căror adresă o solicita se aflau: Aslan, Lecca, Tufescu, Turculeț, Cimara, Cozmea, Asachi, Pisosșchi Catichi și Sofianu²⁷.

La rândul său, și directorul spitalului nr. 74 a trimis la Primărie, în același scop, adrese destinate proprietarilor caselor ocupate cu chirie. Dintre cele trei adrese, două au fost înmânate proprietarilor de drept, iar cea de-a treia s-a întors fără răspuns, proprietarul Tufescu fiind plecat la Paris²⁸. În luna august, la Primărie a sosit o nouă solicitare din partea directorului spitalului nr. 45, care cerea numirea unui delegat din

comunală a municip. Iasii pe timpul de la 1 sept. 1876 până la 1 sept. 1877: cetită la Consil. Comunal la deschiderea sesiunii, Iassy, Tipo-Litografia H. Goldner, 1877, p. 15).

²¹ ANI, fond Primăria Iași, dosar 112/1877, f. 1.

²² *Ibidem*, f. 7.

²³ *Ibidem*, f. 8.

²⁴ *Ibidem*, dosar 104/1877, vol. 1, f. 158.

²⁵ *DIR*, vol. VI, 1 septembrie 1877 – 15 octombrie 1877, doc. 477, p. 239.

²⁶ *Ibidem*, doc. 740, p. 366-367; doc. 1075, p. 544-545.

²⁷ ANI, fond Primăria Iași, dosar 112/1877, f. 28.

²⁸ *Ibidem*, f. 44, 47.

partea oficiului pentru a primi banii pe chiria caselor în care au funcționat spitalele, având în vedere că cei doi proprietari, Radu și Cimara, nu s-au prezentat pentru încasarea chiriei. Și această problemă a rămas fără soluționare din partea Primăriei, care a motivat că „nu se poate implica în aceste afaceri private”²⁹.

Casele lui Gheorghe M. Cimara au făcut obiectul unei cereri de rechiziționare în folosul spitalului militar românesc³⁰, însă două camere erau deja închiriate spitalului rusesc. Conform adresei nr. 89953, din octombrie 1877, se dispunea ca soldații ruși care se aflau în această casă să fie mutați în alte locații; drept urmare, o parte au fost duși în casele Ghica și Vizanti, care erau închiriate de spitalul rus³¹. În aceeași lună, după decizia Comisiei de a rechiziționa casa lui Cimara, prefectul l-a înștiințat pe primar despre faptul că acestea nu pot fi luate, deoarece fuseseră închiriate armatei ruse înainte de a începe procesul de rechiziționare pentru armata română, și recomanda în schimb casa domnului Molinescu din strada Romană. În consecință, Comisia mixtă, în baza adresei prefectului nr. 12655, din 28 octombrie, și în conformitate cu art. XX din Regulamentul de rechiziție publicat în „Monitorul Oficial” nr. 149/1877, a rechiziționat casa din strada Romană³².

La finalul războiului, zona spitalelor ruse din Iași era încă în plină dezvoltare, iar în aprilie 1878 pe Copou, lângă Grădina aleilor³³, au fost amplasate încă 20-30 de corturi. Ridicarea acestora a fost considerată ca un fapt împlinit și s-a recomandat „luarea de măsuri igienice precum înființarea de latrine” și „dezinfectarea deasă a acestora și a spațiului”³⁴.

Într-un răspuns transmis, în luna februarie 1878, de comisarul român din Iași, N. Rosetti-Bălănescu, comisarului general George M. Ghica, cel dintâi menționa că, în acel moment, în orașul Iași se aflau: trei spitale militare – nr. 47, 74 și 81, fiecare având 660 de paturi; o baracă permanentă a Crucii Roșii în Copou, cu 70 de paturi; și o baracă de evacuare lângă gară, cu 400 de paturi flotante³⁵.

Relația dintre conducerea spitalelor rusești și autoritățile ieșene

În vederea comunicării dintre autoritățile rusești și cele române, prin articolele II și III ale Convenției se specifica numirea de comisari speciali pe lângă armata rusă. În temeiul acestor articole, generalul Nepocoicițchi solicita numirea de comisari în orașele unde fuseseră înființate spitale militare și cerea să i se comunice numele persoanei sau a autorității locale căreia i se puteau adresa directorii spitalelor și comandații de etapă pentru a fi îndrumați și ajutați la nevoie³⁶.

Comunicarea dintre conducerea spitalelor rusești și autoritățile ieșene se realiza atât prin corespondența directă dintre directorul spitalelor și primar sau prefectul de

²⁹ *Ibidem*, f. 56-57.

³⁰ În dosarul nr. 143/1877 aflat la ANI în fondul Primăria Iași la filele 9-14 se află inventarul intern și extern al casei lui Gh. M. Cimara, realizat de Comisia mixtă în urma adresei prefectului nr. 12067, adresă ce răspundea cererii ministrului de Război nr. 8517, prin care se reglementa rechiziția pentru spitale a casei din strada Carol.

³¹ *Ibidem*, dosar 104/1877, vol. I, f. 206.

³² *Ibidem*, dosar 143/1877, f. 15-17.

³³ Grădina aleilor de la Copou era una dintre cele cinci grădini publice ce se aflau sub administrația comunei (Scarlat Pastia, *op. cit.*, p. 120).

³⁴ ANI, fond Primăria Iași, dosar 112/1877, f. 48.

³⁵ *DIR*, vol. IX, doc. 636, p. 301.

³⁶ *Ibidem*, vol. II, doc. 1190, p. 594.

județ, cât și prin intermediul consulului Rusiei la Iași, Al. Iacobson, sau prin mijlocirea comisarului general român pe lângă armata rusă, N. Rosetti-Bălănescu. Relația dintre autoritățile spitalelor ruse și cele ale orașului a fost dintre cele mai bune și eficiente, urmărindu-se atât interesul pacienților, cât și cel al comunității ieșene.

Pentru a veni în ajutorul unei mai bune funcționări a spitalului și pentru sporirea confortului bolnavilor, printr-o scrisoare adresată în luna iunie Biroului tehnic al municipiului, Societatea Crucea Roșie solicita să fie luate o serie de măsuri. Una dintre schimbările propuse, atât pentru liniștea convalescenților, cât și în beneficiul orașului, prin scurtarea căii de legătură între străzi, a fost recomandarea ca „drumul dintre șoseaua Copou și LARGUȘORUL SĂRĂRIEI, CE TRECE PRIN VIA D-NEI MANU, SĂ FIE MUTAT MAI LA VALE”. De asemenea, au fost sugerate și lucrări de înfrumusețare a locului din jurul spitalului. Totodată, s-a solicitat ca Societatea să se poată aproviziona zilnic din Cișmeaua de la Golia, cu câte 30-35 de vedre de apă, prin stabilirea unui orar în care să poată fi luat volumul de apă necesar³⁷. Propunerile prezentate în referatul înaintat au fost acceptate, de lucrările de amenajare și de cele de mutare a drumului ocupându-se Societatea în cauză. În ceea ce privea stabilirea unui program pentru aprovizionarea cu apă de la Cișmeaua Goliei, a rămas ca acesta să fie decis împreună cu inginerul apelor, N. Teodor Calciu³⁸.

O serie de recomandări au venit și din partea comunei ieșene, mai exact din partea Consiliului de igienă³⁹ al orașului. Astfel, în cadrul ședinței din decembrie 1877, având în vedere numărul mare de spitale și pentru a evita răspândirea unei epidemii, mai ales în timpul sezonului de primăvară, s-a decis în unanimitate ca Primăria să intervină pe lângă Direcțiunea Spitalelor ruse cu următoarele cerințe: latrinele acestor spitale să fie curățate și dezinfectate de două ori pe săptămână; să fie săpate gropi în care să fie aruncate aceste dejectii și care să fie dezinfectate cu materiale chimice și acoperite cu pământ⁴⁰.

Preocupat de starea de sănătate a cetățenilor orașului și de reducerea riscurilor de transmitere a unor boli contagioase, Consiliul de igienă publică și salubritate, informat fiind că, după desființarea unor spitale rusești din oraș, o serie de obiecte precum saltele sau mobilă au fost scoase la vânzare, solicită Primarului ca prin autoritatea competentă să reglementeze ca asemenea obiecte să fie arse, iar mobilierul de lemn să fie dezinfectat înainte de a fi vândut⁴¹.

Deși în mare parte cooperarea ruso-română în scopuri umanitare a decurs bine, au existat și unele neînțelegeri, plângeri venite din ambele părți. Unele sesizări din partea furnizorilor armatei ruse referitoare la taxele percepute de comună au fost adresate Comisarului general român pe lângă armata rusă, N. Rosetti-Bălănescu, care la rândul său le trimitea Primăriei spre rezolvare. O astfel de situație a fost adresa prin care furnizorul rus din Iași semnala că, încercând să aducă în oraș șapte lăzi cu vin pentru spitalul rus, i s-a perceput taxa comunală, deși conform art. 24 din Convenție ar fi trebuit să fie scutit de plata acesteia, deoarece vinul era destinat armatei ruse. Din punctul de vedere al primarului Iașului, această plângere, neîntemeiată, a deschis o corespondență „zadarnică”,

³⁷ ANI, fond Primăria Iași, dosar 112/1877, f. 4.

³⁸ *Ibidem*, f. 4-6.

³⁹ Consiliul de igienă publică și salubritate era format din: primarul orașului – președinte, medicul primar – vicepreședinte, cei 5 medici de „dispărțituri”, chimistul orașului, veterinarul orașului, arhitectul și inginerul orașului (Scarlat Pastia, *op. cit.*, p. 22).

⁴⁰ ANI, fond Primăria Iași, dosar 112/1877, f. 22.

⁴¹ „Curierul de Iassy”, anul XI, nr. 107, 29 septembrie 1878, p. 3.

întrucât fuseseră luate dispoziții ca toate obiectele ce intră în oraș și sunt destinate ofițerilor armatei ruse să nu plătească taxă imediat ce locul lor era confirmat, iar pentru ca problema să fi fost rezolvată mai repede, furnizorul ar fi trebuit să se adreseze direct primăriei⁴².

Din adresa nr. 414 din 23 septembrie 1877 trimisă oficiului Primăriei de către Comisia de cartiruire a trupelor ruse aflăm că relația cu trupele imperiale ruse a fost una foarte bună, iar comisarilor ruși le-a fost comunicat locul unde fuseseră cazați militarii ruși care au fost înregistrați în „registru de corespondență”; în perioada 29 aprilie și până la data expedierii adresei menționate, în afara ofițerilor și soldaților ruși au mai fost cartiruiți: personalul spitalelor nr. 45, 70 și 74, aflat în subordinea maiorului Relanderu; personalul farmaciei militare, al cărui șef era generalul Golunbec; personalul spitalului Crucea Roșie, al cărui șef împuternicit era Razailovici⁴³.

Personalul sanitar

Convenția încheiată în aprilie 1877 reglementa, în linii mari, modul în care autoritățile române trebuiau să acorde ajutor militarilor ruși, pentru ca trecerea lor prin România să fie lipsită de impedimente. Cu toate acestea, a fost nevoie de noi ordine care trebuiau să reglementeze și să răspundă tuturor situațiilor create de prezenta rușilor. Textul Convenției nu conținea niciun articol care să aibă în vedere încartiruirea personalului medical și sanitar al armatei ruse, astfel încât, pentru a clarifica această situație, prefectii județelor s-au adresat ministrului de Interne. Acesta a decis ca încartiruirea personalului medical să se facă conform dispozițiilor Ordinului circular nr. 8770 din 30 aprilie 1877, prin plata unei chirii sau în urma înțelegerii între proprietar și persoana în cauză. Dar, deși chiria caselor a fost stabilită de comun acord, au existat situații în care cei care au luat în chirie imobilul au refuzat să plătească prețul stabilit; cum Primăria nu putea intermedia discuția dintre contractori, s-a solicitat intervenția ministrului de Interne. Un exemplu concret este cel de la Bârlad, unde Casa Proprietarilor Târgului Bârlad, care închiriasse case spitalului rus pe baza unui contract ce a fost pus la dispoziție de Primăria orașului prin adresa nr. 2564, solicita ca, conform Convenției semnate cu Imperiul Rus, chiria prevăzută în contract, de 1 798 de lei noi, care nu fusese încă plătită de chiriași, să fie achitată⁴⁴.

Au fost și cazuri în care prețul chiriei unei case ocupate de spitalele rusești a trebuit să fie stabilit de către o comisie întrunită în acest scop. De exemplu, în orașul Ialomița, colonelul Dimitrof nu a reușit să ajungă la o înțelegere cu proprietarul casei, Vasile Nicolescu, asupra prețului chiriei. Astfel, avându-se în vedere prevederile articolului XX din Convenție și Ordinul circular nr. 8770 din 30 aprilie 1877, Comisia s-a întrunit pentru a face expertiza locuinței în vederea stabilirii chiriei ce urma să fie plătită⁴⁵.

Au existat însă și situații în care cetățenii ruși nu au respectat prevederile Convenției și nu au apelat la ajutorul comisarilor din oraș pentru găsirea unei chirii, ci au intrat prin efracție în casele cetățenilor. O plângere în acest sens fost trimisă primarului orașului Iași de către Z. Valumb, care reclama că, în luna septembrie, câțiva soldați ruși au forțat intrarea casei pe care el o oferea spre închiriere și au înființat în interiorul

⁴² ANI, fond Primăria Iași, dosar 104/1877, vol. I, f. 221-222; *DIR*, vol. VII, 16 octombrie – 30 noiembrie 1877, doc. 223, p. 121-122.

⁴³ ANI, fond Primăria Iași, dosar 104/1877, vol. I, f. 166.

⁴⁴ *DIR*, vol. V, 16 iulie 1877 – 31 august 1877, doc. 276, p. 130-131.

⁴⁵ *Ibidem*, doc. 1238, p. 616.

imobilului un atelier pentru producerea paturilor destinate spitalelor ruse; persoanele care doreau să închirieze locuința au fost puse pe fugă, iar proprietarul casei a rămas fără venitul pe care l-ar fi obținut în urma închirierii. Mai mult decât atât, pe lângă faptul că au ocupat casa în mod abuziv, soldații ruși au produs stricăciuni locuinței și aproape că au incendiat-o deoarece au făcut focul necorespunzător. Prin plângerea înaintată, păgubitul solicita să fie despăgubit cu suma de 20 de lei, sumă ce reprezenta câștigul pe un semestru⁴⁶.

Spre finalul conflictului, cetățenii erau epuizați și exasperați de numărul mare al soldaților pe care trebuiau să-i primească în cartier și au început să refuze cazarea acestora și chiar să solicite mutarea celor care locuiau în casele lor de mai mult timp⁴⁷. Acesta a fost unul dintre motivele pentru care subchirurgilor atașați spitalului militar rusesc nu li s-a oferit cazare, pretextul folosit de primar pentru refuzul dat șefului temporar al spitalului nr. 45 fiind că doar militarii care se aflau în trecere în oraș puteau primi cartiruire la cetățeni⁴⁸.

Pentru diferite servicii de care spitalele ruse aveau nevoie au fost angajate prin contract persoane din oraș. În cazul în care clauzele contractului nu erau respectate, șeful spitalelor ruse se adresa Primăriei pentru a constata și pentru a mijloci între cele două părți, fără însă a putea lua nicio decizie în soluționarea litigiilor apărute.

Cetățeanul A. Lupu, prin contractul încheiat cu Comitetul Spitalelor ruse, și-a luat angajamentul de a construi și de a repara diverse obiecte în casele ocupate de bolnavii spitalului nr. 70, mai precis în casele Gusti și Ghica. Întrucât lucrările efectuate nu-și îndeplineau scopul, fiind neconforme cu cerințele și condițiile prevăzute în contract, șeful spitalului solicita primarului să fie trimiși doi maiștri experți, în ziua de 14 septembrie, la ora 12, pentru a confirma că acel contract nu a fost respectat⁴⁹. În conformitate cu referatul nr. 752 din data de 17 septembrie 1877 al arhitectului comunei, N. Bădărău, cetățeanul A. Lupu s-a angajat într-adevăr să construiască latrine în interiorul caselor, cu materiale proprii, contra sumei de 200 de lei, acestea fiind și singurele condiții expuse în contract, fără a fi specificate detalii despre modul în care closetele ar fi trebuit să fie construite. La fața locului, arhitectul a constatat că au fost construite trei bănci simple pe post de closet, fără canalizare, cu o scurgere nefuncțională, la ambele case apa scurgându-se prin dușumea și prin odăi. O asemenea construcție era considerată indecentă, neigienică și necorespunzând deloc sumei cerute de constructor prin contract⁵⁰. Un alt caz este cel al evreului Herscu Feinzilberg, care, prin contractul semnat la 1 septembrie 1877, s-a obligat să facă pentru spitalul nr. 70 un număr de 221 de măsuțe. Termenul de livrare fiind depășit, Comitetul solicita Primăriei să dispună cercetarea persoanei în cauză și trimiterea ei la sediul din casa domnului Costan⁵¹. Însă, conform legii, acest oficiu nu dispunea de niciun mijloc de constrângere ori de sancționare a vinovatului pentru neîndeplinirea angajamentului luat⁵².

⁴⁶ ANI, fond Primăria Iași, dosar 104/1877, vol. II, f. 398.

⁴⁷ În fondul Primăriei orașului Iași din 1877 sunt două dosare în care se află astfel de petiții sosite din partea cetățenilor. Spre exemplu, în noiembrie, cetățeanul Alexandru Serghievici Kosuhin a încartiruit în casa sa un ofițer de la spitalul nr. 45 împreună cu familia până la mutarea acestora într-o altă locuință cu chirie, solicitând mutarea „păstoriului” ce i-a fost dat după plecarea acestora (ANI, fond Primăria Iași, dosar 104/1877, vol. I, f. 23).

⁴⁸ *Ibidem*, f. 263-265.

⁴⁹ *Ibidem*, dosar 112/1877, f. 12-13.

⁵⁰ *Ibidem*, f. 13-15.

⁵¹ *Ibidem*, f. 20.

⁵² *Ibidem*, f. 21.

De asemenea, atunci când existau nereguli în casele închiriate se făcea o solicitare la Primărie pentru a trimite o echipă de sesizare. A fost și cazul caselor Gusti, unde funcționa spitalul nr. 81, în care apărea umezeală și unde a fost trimis arhitectul care a constatat problemele apărute⁵³. În concluziile raportului său asupra serviciului sanitar rus, V. Kosloff – în afară de lipsa mijloacelor adecvate de transport a răniților, a lipsei hainelor de schimb pentru bolnavi, a insalubrității spitalelor – menționa și casele particularilor în care fuseseră adăpostiți bolnavi, dar care erau umede, neventilate și crăpate, ploaia putând trece prin acoperișuri⁵⁴.

Pentru nevoile alimentare ale spitalelor, ale convalescenților, dar și ale personalului, s-a solicitat punerea la dispoziția acestora a cuptoarelor diferitelor persoane din oraș. Convenția încheiată între guvernul rus și cel român nu prevedea ca asemenea bunuri private să fie puse la dispoziția spitalelor ruse în mod gratuit. Deși solicitarea era făcută prin intermediul Primăriei, cuptoarele care nu aparțineau orașului, ci erau proprietate privată, se puteau utiliza în mod gratuit doar în cazul în care deținătorul cuptorului îl dădea în folosință benevol și nu solicita plata unei chirii. În lipsa unor reglementări clare, apăreau astfel situații conflictuale, precum cea în care a fost implicată conducerea spitalului nr. 70; în urma deciziei Primăriei din 28 august, se hotărâse punerea la dispoziția spitalului a unui cuptor din casele domnului Horiclu Reinstein, pentru coacerea pâinii, beneficiarul nefiind anunțat, nici de către Primărie, nici de către proprietar, că se va percepe plata unei chirii. În luna octombrie, directorul Spitalului, Anicheev, a fost chemat în judecată pentru că nu a achitat chiria proprietarului cuptorului și pentru că acesta era folosit la coacerea pâinii pentru personalul inferior, iar nu pentru spital. Spitalul a solicitat lămuriri din partea Primăriei, întrucât prin intermediul acesteia s-a dat în folosință cuptorul cu destinația menționată. Răspunsul primit nu a fost însă cel așteptat: chiar dacă cuptorul a fost pus la dispoziție de către comisarul „Dispărțiturii I”, convenția semnată nu-l scutea de plata chiriei pe cel care l-a ocupat; era scutit de așa ceva doar în cazul în care persoana în cauză nu pretindea să i se plătească o chirie⁵⁵.

Asanarea locurilor de înmormântare și a locuințelor unde au funcționat spitale rusești

Înainte ca Imperiul Rus să declare război Imperiului Otoman, au fost făcute de către administrația medicală rusă propuneri cu privire la modul în care să se realizeze dezinfectarea în spitalele armatei mobile. Responsabilitatea de a se ocupa de dezinfectarea câmpurilor de luptă, a locurilor de înmormântare și a zonelor unde aveau să fie ridicate taberele a fost preluată de la începutul conflictului de Societatea Crucea Roșie din Rusia. Profesorul Vladimir Vasilevici Markovnikov a fost angajat cu 400 de ruble pe lună, sumă pe care a refuzat să o primească⁵⁶, pentru a merge pe front să ofere asistență în combaterea epidemiilor. Angajarea sa a demonstrat administrației Crucii Roșii că nu era capabilă să se ocupe singură de combaterea epidemiilor⁵⁷. Faptul că, după

⁵³ *Ibidem*, f. 30, 31, 35, 36.

⁵⁴ V. Kosloff, ex-medic inspector general, extras de S., *Dare de seamă asupra serviciului sanitar...*, p. 32.

⁵⁵ ANI, fond Primăria Iași, dosar 104/1877, vol. I, f. 187, 188, 190.

⁵⁶ Irina P. Beletskaya, Valentine G. Nenajdenko, *Towards the 150th Anniversary of the Markovnikov rule*, p. 11, https://amyd.quimica.unam.mx/pluginfile.php/6726/mod_resource/content/0/MARKOVNIKOV.pdf (consultat la data de 19.02.2023).

⁵⁷ Titus Frideric Mayer, *op. cit.*, p. 145.

plecarea profesorului, în noiembrie 1877, numărul bolilor infecțioase a crescut considerabil, existând risc de epidemii, l-a determinat pe Marele Duce Nicolae să însărcineze Ministerul de Război să se ocupe de asanarea câmpurilor din Bulgaria, fără însă a renunța la ajutorul oferit de Crucea Roșie. Astfel, în februarie 1878, a fost constituită o comisie de asanare, al cărei președinte era generalul Foullon, avându-l ca ajutor și locțiitor pe doctorul în igienă Erismann, iar ca membri – șase farmaciști și un veterinar⁵⁸. Ajunsă în Iași în martie 1878, comisia și-a dat seama că trebuia să se concentreze în primul rând pe dezinfectarea spitalelor și a mijloacelor de transport pentru a evita răspândirea infecțiilor în Rusia⁵⁹.

Înainte de sosirea ordinului administrației sanitare române din ianuarie 1878 pentru constituirea, în județele României, a comisiilor însărcinate de igienizarea și dezinfectarea mormintelor, cu înmormântarea cadavrelor găsite, în Iași măsurile ce trebuiau luate în acest scop reveneau Consiliului de igienă al orașului. Acestea erau comunicate de către Primărie atât Serviciului Spitalelor ruse, cât și îngrijitorului cimitirului Eternitatea, Thoma Prazu⁶⁰. Cadavrele nu trebuiau înmormântate într-o groapă comună, nu mai multe în același loc, ci câte două. Acestea trebuiau acoperite de pământ până la raclă, adăugat var nestins, iar apoi din nou pământ⁶¹.

Societatea Crucea Roșie din Rusia donează Iașului spitalul din Copou

Prin adresa nr. 7992, prefectul județului Iași a făcut cunoscută comunei Iași oferta de donație a Crucii Roșii ruse, și anume dăruirea spitalului de pe platoul Copou. Actul a fost făcut în semn de mulțumire și recunoștință pentru bunăvoința și ajutorul pe care orașul Iași le-a arătat pe toată perioada tranzitării și șederii bolnavilor și răniților ruși⁶². De la primirea acestei adrese și până să fie luată o decizie finală în privința acceptării sau nu a donației, s-a desfășurat o întreagă corespondență, timp de patru luni, între Primărie, Prefectură și consulul rus la Iași, Al. Iacobson.

Mai întâi, a fost instituită o comisie formată din reprezentantul despărțituri, Rojniță, arhitectul comunei, inginerul comunal și medicul despărțituri, care au mers la fața locului pentru a vedea starea clădirilor, costul lor, eventualele întrebuițări pe care acestea le-ar putea avea și care au analizat condițiile de construire, hotărând totodată dacă era în interesul orașului să primească darul făcut și dacă, prin ocuparea clădirilor, exista riscul de a se propaga vreo boală contagioasă⁶³. Conform raportului întocmit de comisia trimisă în Copou, bunurile dăruite, și anume un spital mare, șase barăci de scândură, un zemnic și două latrine de scânduri se aflau în bune condiții. Costul construcției a fost evaluat, estimativ, până la suma de 35 000 de lei noi, iar materialul ce s-ar fi putut obține din distrugerea acestuia ar fi ajuns până la 9 000 de lei noi. În ceea ce privește starea sanitară și igienică a acestora, veterinarul a fost de părere că puteau fi locuite fără a exista vreun risc de îmbolnăvire și că îndeplineau toate condițiile igienice, nepunând în pericol sănătatea locuitorilor orașului. Referitor la modul de întrebuințare a localurilor, s-a considerat că ar putea fi folosite pentru adăposturi în cazul unor epidemii sau inundații. Interesându-se cine era proprietarul terenului pe care se afla lazaretul, comisia a

⁵⁸ *Ibidem*, p. 145.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 146.

⁶⁰ Din septembrie 1876, înmormântările nu au mai fost acceptate în interiorul orașului, ele s-au realizat numai în cimitirele Eternitatea și Galata (Scarlat Pastia, *op. cit.*, p. 30).

⁶¹ ANI, fond Primăria Iași, dosar 112/1877, f. 51-52.

⁶² *Ibidem*, f. 66.

⁶³ *Ibidem*; „Curierul de Iassy”, anul XI, nr. 126, 17 noiembrie 1878, p. 2.

aflat că terenul a fost cumpărat de către Emil Castan de la Epitropia Sf. Spiridon cu prețul de 150 de franci. Suprafața terenului a fost apreciată la 1 hectar, proprietarul având construită în partea de nord-est o crâșmă cu beci de piatră, cu fața la șosea. Detaliile contractului de încheiere comisia nu le-a aflat, proprietarul nelocuind în Iași ci în Cârliș, însă a considerat că acestea ar trebui să se regăsească în textul unei convenții semnate anterior cu guvernul rus și pe care acesta ar trebui să o pună la dispoziția comunei odată cu donația făcută. Până la îndeplinirea formalităților însă, comisia a fost de părere că donația putea să fie primită în principiu și cerea ca terenul respectiv să fie pus sub paza unui custode din partea Primăriei. Mai mult, comisia recomanda ca donația făcută Primăriei să fie acceptată ca simplu dar și nu ca răsplată pentru sacrificiul făcut de oraș, deoarece ar fi „contrar datinilor strămoșești de a primi răsplătiri de la bunii ce-i găzduim”⁶⁴.

Un prim răspuns ce a fost transmis, la final de august, către Prefectură a fost că adresa primită urma să fie supusă dezbaterii în ședința Consiliului Comunal, care, în vederea deciziei pe care trebuia să o ia, avea nevoie să cunoască condițiile sub care acest spital fusese construit pe un teren care nu aparținea administrației ieșene. Astfel, Consiliul a solicitat prefectului ca, în urma înțelegerii cu consulul rus, să obțină actul pe care să-l transmită oficiului Primăriei. Odată cu primirea adresei amintite, a fost trimisă o notă și intendentului palatului comunal, prin care i s-a adus la cunoștință donația făcută, cerându-i-se ca locurile, aflate în bună stare, să fie păzite⁶⁵. În consecință, la mijlocul lunii septembrie, a fost trimisă o scrisoare, cu numărul de înregistrare 13197, proprietarului terenului, prin care i se solicita să pună la dispoziția Primăriei actul de închiriere a terenului încheiat cu administrația Crucii Roșii ruse⁶⁶.

În această perioadă, prefectul județului a trimis mai multe note Primăriei, prin care cerea indicații în privința răspunsului pe care ar trebui să i-l dea consulului Rusiei în privința donației. Replica pe care a primit-o a fost că următoarea întrunire a Consiliului Comunal era tocmai la 1 octombrie 1877 și că nimeni nu se putea autopronunța, deoarece nu se cunoșteau clauzele contractuale; i se cerea să solicite din partea consulului Iacobson actul de închiriere⁶⁷. În cele din urmă, a sosit și răspunsul consulului, care spunea că din momentul transmiterii deciziei direcției generale a Crucii Roșii din Rusia de a oferi municipalității ieșene baraca din Copou cu cele 80 de paturi ale spitalului și până în momentul trimiterii prezentei note, nr. 770, s-a purtat o corespondență care nu a oferit niciun răspuns concret. Deoarece chiria spațiului era plătită până la 26 octombrie și, de la acea dată, baraca trebuia ridicată iar locul predat proprietarului, direcția Crucii Roșii din Chișinău insista ca Primăria să ofere un răspuns pozitiv; însă, dacă ea considera că nu este oportun să primească această baracă, să dea dispoziții pentru dărâmarea ei și vinderea materialului, motiv pentru care se dorea să se primească un răspuns urgent⁶⁸.

Sub presiunea consulului Rusiei, care aștepta un răspuns concret și rapid din partea Primăriei, prefectul P. Mavrogheni îl ruga pe primar să accepte donația, având siguranța că, atunci când Consiliul avea să înțeleagă împrejurările care îl determinaseră să accepte oferta, nu va întârzia să își dea acceptul și să îndeplinească apoi toate formalitățile⁶⁹. În răspunsul dat, primarul Scarlat Pastia îl anunța pe prefectul județului că a acceptat donația

⁶⁴ ANI, fond Primăria Iași, dosar 112/1877, f. 67-68.

⁶⁵ *Ibidem*, f. 58-59.

⁶⁶ *Ibidem*, f. 69.

⁶⁷ *Ibidem*, f. 70-72, 74-75.

⁶⁸ *Ibidem*, f. 76.

⁶⁹ *Ibidem*, f. 80.

făcută, motivând că, deși s-a aflat în sesiune ordinară, Consiliul nu s-a reunit și nu se cunoștea când se va întruni pentru a se pronunța asupra acestei chestiuni; și ținându-se cont de nenumăratele cereri venite din partea consulului pentru a i se da un răspuns clar, a luat decizia de a primi donația. Astfel, i s-a dat autorizația casierului⁷⁰ de a plăti proprietarului suma de 500 de lei, urmând ca la prima ședință a Consiliului chestiunea să fie discutată și să fie îndeplinite formalitățile de acceptare a donației. Odată ce casierului i-a fost dată indicația de eliberare a sumei de 500 de lei pentru plata chiriei, prin adresa nr. 14419 a fost înștiințat și proprietarul Emil Costan⁷¹.

Situația creată de acceptarea sau neacceptarea donației făcute de Crucea Roșie rusă a fost dezbătută în sesiunea extraordinară a Consiliului Comunal de la 1-20 noiembrie 1878, mai exact în ședința din data de 3 noiembrie, moment când primarul a amintit că, timp de două luni, a așteptat ca actul să fie trimis. Având în vedere că actul nu a fost primit, Consiliul a votat ca donația să nu fie acceptată până la primirea lui. „Incidentul” petrecut și menționat în rezumatul ședinței, redat în ziarul local „Curierul de Iassy”, făcea referire la primirea actului pe cale privată, ceea ce a dus la continuarea discuției în jurul acestui subiect. În încercarea de a lua decizia corectă, Consiliul a dezbătut mai multe situații posibile pentru a stabili ce anume se putea face cu darul primit. Consilierul Racoviță a întrebat ce sumă s-ar putea obține din vinderea materialului, exprimându-și totodată părerea ca donația să fie acceptată, fără prelungirea contractului, deoarece exista posibilitatea ca chiria să crească, motiv pentru care a propus mutarea lazaretului de pe locul lui Emil Castan sau desființarea lui⁷². Primarul i-a răspuns consilierului că mutarea lazaretului din Copou ar fi costisitoare și nu se cunoștea încă la ce va fi întrebuițat. Mai arăta, de asemenea, că exista o cerere din partea comandatului de divizie prin care solicita ca acesta să fie cedat armatei⁷³. Consilierul Belcic a fost de părere că lazaretul nu poate fi cedat armatei deoarece aceasta avea nevoie de o construcție solidă. Mai mult, nu se știa nici dacă această construcție întrunea cerințele unui spital adevărat, ea fiind făcută de „nevoie și numai pentru convalescenți și pentru oameni care pot suferi temperaturi mai aspre”. Soluția propusă de Belcic a fost de a se vinde prin licitație materialul, iar banii încasați să revină orașului. Astfel, s-a votat ca materialul să fie scos la licitație cu condiția ca lazaretul să fie desființat până la Sf. Dumitru și fără ca primăria să aibă vreo răspundere pentru ceea ce se întâmplă cu el mai departe⁷⁴.

O copie după convenția încheiată între proprietarul locului, Emil Castan, și Societatea Crucea Roșie rusă – la care se adăugau și explicațiile verbale ale proprietarului cu privire la condițiile de prelungire ale contractului de închiriere – a fost transmisă și prefectului județului⁷⁵. Contractul încheiat între delegatul Societății Crucea Roșie, M. Raffalowitch, și Emile Sehl Castano, la data de 22 mai și înregistrat sub nr. 18 la Consulatul Franței din Iași, stipula următoarele: în baza contractului, proprietarul pune la dispoziția delegatului cea mai mare parte din terenul extravilan pe care-l posedă, pentru amplasarea și construirea de barăci, pe durata anului în curs. Contractul se

⁷⁰ În 1877, biroul Casieriei era format doar din trei angajați: C. G. Teohari – casier, Gr. Constantinov – ajutor și A. Velciu – „ajutor și ținător de scripte” (Scarlat Pastia, *op. cit.*, p. 15).

⁷¹ ANI, fond Primăria Iași, dosar 112/1877, f. 80, 82-83.

⁷² „Curierul de Iassy”, anul XI, nr. 127, 19 noiembrie 1878, p. 2.

⁷³ *Ibidem*. Prin adresa nr. 3018 se solicita, atât în numele interesului Armatei, cât și al igienei publice, ca spitalul construit pe spațiul domnului Costan să fie cedat pentru a funcționa acolo un spital militar (ANI, fond Primăria Iași, dosar 112/1877, f. 65).

⁷⁴ „Curierul de Iassy”, anul XI, nr. 127, 19 noiembrie 1878, p. 2.

⁷⁵ ANI, fond Primăria Iași, dosar 112/1877, f. 72-73.

prelungea automat pentru încă un an prin simpla ocupare a acestuia după data de 23 aprilie 1878. Chiria stabilită era de 500 de franci pentru primul an, plătibili în două rate, prima achitată la încheierea contractului și cea de-a doua până la Sf. Dumitru, pe 25 noiembrie 1877. În ceea ce privea chiria pe cel de-al doilea an, s-a convenit ca aceasta să crească la 1 000 de franci, ce trebuiau plătiți în două tranșe, dar după expirarea termenului să fie plătit integral. O clauză specială a contractului prevedea ca proprietarul să dispună după bunul plac de a cincea parte din amplasament, în apropierea pivniței construite, și că, la expirarea contractului, delegatul sau Societatea să restituie terenul în bună stare și cu toate obligațiile îndeplinite⁷⁶. În cazul în care Primăria dorea să prelungească contractul, proprietarul a cerut suma de 1 500 de lei chiria pe an ori posibilitatea ca Primăria să nu plătească nimic, dar în acest caz, după cinci ani, clădirea i-ar fi rămas lui⁷⁷.

Odată votată acceptarea donației spitalului din Copou făcută de Societatea Crucea Roșie rusă și trimise mulțumirile cuvenite din partea Consiliului pentru ofranda primită⁷⁸, a fost expediată și o adresă ministrului de Interne, prin care i s-a adus la cunoștință darul primit și prin care s-a solicitat aprobarea donației printr-o ordonanță domnească în conformitate cu legea, dar și aprobarea unui credit extraordinar de 500 de lei pentru plata chiriei⁷⁹. Demersul a continuat prin luarea măsurilor necesare pentru aflarea valorii imobilului și pentru scoaterea la licitație a acestuia. Pentru început, i s-a solicitat arhitectului comunal să efectueze o evaluare estimativă a imobilului din Copou, care să conțină menționarea materialului ce putea fi folosit și a cheltuielilor pentru desființarea barăcilor⁸⁰. Conform analizei amănunțite a materialului⁸¹ realizată de arhitectul comunal N. Bădărău și transmisă prin raportul nr. 1079, suma și costul construcției lazaretului au fost evaluate la 6 114 lei și 51 bani; pentru desființare și aranjarea materialului s-ar fi cheltuit 1 350 de lei, iar costul ce ar fi fost obținut după desființare, pentru resturile care ar fi trebuit transportate, era de 4 764 lei și 51 bani. Prețul estimativ al spitalului din Copou și suma de 1 500 de lei pe care proprietarul o cerea pentru prelungirea contractului au fost aduse și la cunoștința Ministerului de Interne⁸², iar în urma acestor explicații oferite Ministerul de Interne a aprobat primirea donației⁸³.

Condițiile⁸⁴ de vânzare a materialului obținut odată stabilite au fost trimise spre publicare în ziarul local „Curierul de Iassy”⁸⁵. Pentru a putea participa la licitație, doritorii trebuiau să depună o garanție de 2 000 de lei în numerar, în bonuri ale tezaurului sau ale comunei Iași (art. 1); materialul nu putea fi adjudecat definitiv înainte de aprobare conform legii comunale (art. 2); în termen de trei zile de la notificare, cumpărătorul trebuia să depună la casierie plicul cumpărăturii, iar garanția îi era reținută până la ridicarea materialului, curățarea și nivelarea locului pe care erau construite barăcile (art. 3). În cazul în care cumpărătorul nu se conforma articolului 3, Primăria își revendica dreptul fără a-l notifica în prealabil (art. 4). Materialul neridicat rămânea comunei, urmând să fie preluat de aceasta în contul garanției depuse (art. 5). Cumpărătorul materialului

⁷⁶ *Ibidem*, f. 77-78.

⁷⁷ „Curierul de Iassy”, anul XI, nr. 127, 19 noiembrie 1878, p. 2.

⁷⁸ ANI, fond Primăria Iași, dosar 112/1877, f. 91.

⁷⁹ *Ibidem*, f. 93.

⁸⁰ *Ibidem*, f. 92.

⁸¹ *Ibidem*, f. 98-103.

⁸² *Ibidem*, f. 107.

⁸³ *Ibidem*, f. 112.

⁸⁴ *Ibidem*, f. 105.

⁸⁵ *Ibidem*, f. 109.

avea obligația de a fi domiciliat în Iași și de a-și declara adresa de domiciliu (art. 6). Costurile publicării, ale timbrului și ale înregistrării contractului cădeau în sarcina cumpărătorului (art. 7)⁸⁶. Începerea licitației a fost stabilită pentru ziua de vineri, 29 decembrie 1879, ora 12⁸⁷.

În ziua licitației, concurenții care s-au prezentat au declarat că nu sunt mulțumiți de condițiile impuse pentru a putea participa. S-a organizat o nouă licitație în data de 15 ianuarie 1879⁸⁸, iar pentru răspândirea informației au fost trimise 180 de afișe ce au fost lipite în oraș⁸⁹. Întrucât nici a doua licitație nu a dus la niciun rezultat și niciun doritor nu s-a prezentat, licitația a fost suspendată⁹⁰, trimițându-se un anunț nou foii oficiale „Curierul de Iassy” plus 200 de afișe prin care era anunțată licitația ce urma să aibă loc în ziua de 13 februarie 1879⁹¹.

Ultima licitație organizată pentru vinderea materialului a avut loc în 13 martie 1879, însă nici de această dată nu s-a prezentat niciun doritor⁹². Ca urmare a eșecurilor acestor licitații, s-a transmis în mod urgent arhitectului orașului ca lazaretul să fie desființat până la data de 20 aprilie. Materialul urma să fie transportat și așezat în perfectă ordine în apropierea șanțului grădinii Ghica Vodă⁹³, supravegherea lui și a clădirii rămânând în continuare în sarcina paznicului actual, Dimitrie Popescu⁹⁴.

Proprietarul terenului pe care se afla spitalul înființat de către Crucea Roșie din Rusia a trimis Primăriei două oferte de cumpărare a imobilului. Prima a fost formulată după cea de-a doua nereușită a licitației organizate de Primărie pentru vinderea materialului; prin scrisoarea trimisă, proprietarul oferea suma de 2 400 de franci. Propunerea făcută era însoțită de justificarea că, nelăsând în seama lui salvarea de la ruină a construcției, Primăria cheltuia mai mulți bani pentru consolidare, neștiind nici măcar dacă locul îi va aduce vreun beneficiu sau nu⁹⁵. A doua propunere a venit după ce Consiliul Comunal a decis în ședință desființarea barăcilor, hotărârea fiind prezentată drept o dovadă că ofertantul ținea la înfrumusețarea orașului⁹⁶. De data aceasta, Castan a oferit suma de 3 000 de lei noi, plățibili în două tranșe, jumătate la Sf. Gheorghe și jumătate până la 1 iulie 1879⁹⁷; propunerea înregistrată sub nr. 6238 a fost supusă Consiliului și acceptată⁹⁸. Imobilul a fost vândut proprietarului terenului sub următoarele condiții: prețul de 3 000 de lei să fie plătit în două rate, prima până la Sf. Gheorghe, iar a doua până la 1 iulie; cheltuielile aferente legalizării actelor reveneau cumpărătorului, după achitarea cărora i se dădeau cheile imobilului. Contractul de vânzare prevedea ca, în cazul în care condițiile nu erau îndeplinite la termenul fixat, fără să fie somat, Emil Castan era expropriat, iar Primăria devenea proprietara atât a construcției cât și a locului pe care era clădită. Convenția mai prevedea ca materialul rezultat din desființarea unor clădiri din apropierea lazaretului, pe

⁸⁶ *Ibidem*, f. 105, 110.

⁸⁷ *Ibidem* f. 109.

⁸⁸ *Ibidem*, f. 113-114.

⁸⁹ *Ibidem*, f. 116.

⁹⁰ *Ibidem*, f. 134.

⁹¹ *Ibidem*, f. 125.

⁹² *Ibidem*, f. 136.

⁹³ Grădina Ghica-Vodă a fost îngrădită și a fost amenajată cu plante în jurul monumentului domnitorului Ghica Vodă, în mare parte din subscripțiuni adunate de consilierul I. Corjescu (Scarlat Pastia, *op. cit.*, p. 120-121).

⁹⁴ ANI, fond Primăria Iași, dosar 112/1877, f. 137.

⁹⁵ *Ibidem*, f. 129.

⁹⁶ *Ibidem*, f. 142.

⁹⁷ *Ibidem*, f. 142-143.

⁹⁸ *Ibidem*, f. 145.

cheltuiala primăriei, să revină instituției, cu condiția de a le ridica până la 23 aprilie 1879⁹⁹. Castan devenea pe deplin proprietarul locului după achitarea întregii sume; dar până atunci nu putea demola nicio clădire, iar toate pagubele ce le suferea clădirea în acest interval trebuiau aduse la cunoștința Primăriei¹⁰⁰. Cumpărătorul devenea proprietarul de drept al locului abia după achitarea taxei de timbru în valoare de 5 lei, după plata primei părți din sumă, la data de 21 aprilie 1879¹⁰¹, iar celei de-a doua părți în iulie 1879. În luna mai 1879, convenția încheiată cu Emil Castan pentru vânzarea lazaretului a primit autentificarea, iar cele 28 de chei ale încăperilor lazaretului din Copou au fost înmânate noului proprietar, Emil Castan, la 5 iulie 1879¹⁰².

Concluzii

Din motivele enunțate în introducerea textului, și anume lipsa unei lucrări care să trateze colaborarea dintre autoritățile ruse și cele române la nivel micro, cel al județelor, dar și a importanței pe care vechea capitală a Moldovei a avut-o în perioada Războiului de Independență, am încercat să redăm câteva fragmente din relațiile care s-au conturat între autoritățile ieșene și aceasta din urmă încă de la intrarea armatei ruse în țară și până la finalul războiului. Punerea în aplicare a articolului XIX al Convenției din 4/16 aprilie 1877 s-a reglementat „din mers”, în funcție de problemele întâmpinate, fiind identificate soluții pentru rezolvarea diferențelor apărute. În ceea ce privește locuințele rechiziționate de către autoritățile locale pentru spitalele militare rusești și pentru personalul spitalicesc, pentru care s-a refuzat plata de către partea rusă și au fost eliberate bonuri, faptele au fost evidențiate într-o condică a despăgubirilor de război.

SCENES FROM THE ACTIVITY OF THE RUSSIAN HOSPITALS PRESENT IN THE CITY OF IAȘI DURING THE INDEPENDENCE WAR (Summary)

Keywords: Romanian-Russian Convention, The City of Iași, The Red Cross Society.

The city of Iași played a significant role during the Independence War as early as the beginning of the conflict. It was one of the three points used by the Russian army to enter Romanian territory. In the city, Russian hospitals functioned where Russian soldiers were treated; simultaneously, it represented one of the primary points for evacuating wounded Russian soldiers. Article XIX of the Special Convention signed in April 1877 referred to the spaces where settlements would be active for treating wounded soldiers. During the conflict, many articles of the Special Convention required clarifications to be enforced, as the article considered within this text.

At the beginning of the conflict, there was no plan for evacuating the wounded from the battlefield. As the Russian army approached the Danube, the evacuation issue became urgent; a Commission was summoned, and it was presided by General Kataly. Following the Commission's first session, it was decided to establish an Evacuation Commission in Iași, which functioned

⁹⁹ În momentul când arhitectul orașului a fost trimis să se ocupe de desființarea construcțiilor, s-a alocat suma de 100 de lei. Din această sumă, au fost cheltuiți doar 77 lei și 15 bani, pentru demolarea unei latrine și a unei barăci. Trimis să constate starea materialelor și să vadă dacă acestea pot fi utilizate pentru pavarea pavilionului pentru muzică din grădina Copou, arhitectul comunei a comunicat că materialele nu pot fi întrebuițate în acest scop și că recomandă aducerea lor în magazia comunei pentru a fi folosite la zăplazuri (garduri), șosele sau poduri (*ibidem*, f. 172, 188, 191).

¹⁰⁰ *Ibidem*, f. 147.

¹⁰¹ *Ibidem*, f. 151-152.

¹⁰² *Ibidem*, f. 199.

regularly from 15/27 July 1877; it was in permanent contact with the Russian hospitals and dealt with the regulation of patients' transports.

Of the 39 Russian hospitals that functioned in 1877-1878, hospital No. 45 in Iaşi was the only one to have maintained the same location; the rest moved even 5 or 6 times. In February 1878, the Romanian commissary in Iaşi – N. Rosetti-Bălănescu – conveyed to the general commissary George M. Ghica that in Iaşi, at that point, three military hospitals were active (i.e., hospitals No. 47, 74, and 81), a permanent barrack of the Red Cross located in Copou, and an evacuation barrack near the railway station. At the war's end, the Russian Red Cross Society donated the hospital established on the Copou plateau to the community of Iaşi. As it was built on private land, contractual clauses had to be observed, and the communal Council decided to receive the donation but sell the material and building. Following several failed attempts to auction the material, they accepted the offer of the owner of the land where the lazaretto was built; hence, in July 1879, Emil Castan became the owner of the building where the Russian Red Cross Hospital functioned.

According to Articles II and III of the Convention, the special Commissaries ensured communication between the Russian and Romanian authorities. According to these articles, General Nepocoicişchi requested the appointment of commissaries in the cities where military hospitals were established. The Romanian general commissary was in charge of the communication between the management of the Russian hospitals and Iaşi authorities. Still, even the city's mayor or the county prefect chimed in, even the Russian councillor in Iaşi, Al. Iacobson. In the relationship between the authorities of the Russian military hospitals and the city authorities, the interests of both patients and the community of Iaşi were considered.

The Convention primarily regulated how the Romanian authorities had to assist the Russian soldiers transiting the Romanian territory. To prevent any discomfort created by their presence, new orders were issued to address all situations generated by the presence of Russians. No Article of the Convention regulated the billet of the Russian medical and health personnel; their accommodation was included in the Circular Order No. 8770 of 30 April 1877. This Order stated the payment of rent or the existence of an agreement between the owner and the person in question. In the case of misunderstandings after contracting rent or renting out a building for the function of a hospital or the failure to observe a services contract by an inhabitant, they could make a complaint to the City Hall. Still, it could not solve the issues, only take note of the matter.